

THE PEDAGOGICAL PERFORMANCE OR MULTIMEDIA OF A LITERATURE LESSON

Abstract: The article looks at multimedia as the essence of the lesson and most of all - the literary lesson. The unity of the verbal language and the language of the images in different manifestations and combinations can be intentional or spontaneous, accompanying the whole lesson or zoned (at individual moments). The understanding of literature as a play on words and images is carried over into its study. Literature lesson is a performance in which the teacher plays the most important role.

Author information:

Vladimir Dilovski

PhD student in Methodology of Literature Education
at Konstantin Preslavsky – University of Shumen
✉ vdilovski@gmail.com
🌐 Bulgaria

Keywords:

literature training, multimedia, presentation
lesson, literature as a game

Ефективността на педагогическия разговор зависи от неговата **интерактивност** – доколко се осъществява „между-действието“, взаимодействието на участниците в образователното общуване. Как обменят знания, опит, интереси. Независимо, че учителят е по-знаещият в тази комуникативна ситуация, той е равностоен участник в нея заедно с учениците. И в същото време е треньорът на отбора, показващ специфични техники за успяване в състезанието за по-добро класиране в предстоящата социална реализация на всеки от обучаваните. Т. Тенева нарича училището LiveCraft – работилница (занаятчийница) на живота, но и игра [Тенева 2013 : 305]. Което отпуска прекаленото всериозняване в ученето като задължителност, заявява правото на многото „проби-грешки“ като начин за намиране на най-добрия път към очаквания резултат. А учителят е „фасилитаторът“ (улеснителят), който „подпомага учениците в техните усилия да постигат лична свобода и отговорност, за да развият способностите си.“[Stoykova 2013]

За сега този образователен модел все още е повече пожелателен в масовата практика, но вече намира своите подкрепители и осъществители. Една от техниките, с които се цели засилването на интереса и съучастието на учениците в образоващите ги дейности, е **мултимедийната презентация**. Тя има вече немалък стаж като средство на педагогическата интеракция, но продължава да се мисли и да се прави в ограничените, макар и зрелищни, рамки на софтуерния продукт на PowerPoint. За нейните съдържателни и методически определения, отнасящи я към урока и по-конкретно – към литературния, ще се говори в настоящото изказване.

Преобладаващото разбиране, че "мултимедията" е нещо свързано с компютър, е напълно погрешна. Мулти-медия ще рече многомедия, смесване на различни по вид медии (посредници, инструменти на преноса на информация) – гласови, образни/знакови (аудио, видео). Докато обяснява с думи на учениците що е триъгълник, учителят го рисува на дъската. Всяко слово на преподавателя от край време е съпътствано с различни илюстрации, онагледявания, по-късно и озвучавания. Може да се каже, че **урокът по своята същност е мултимедиен** много преди

техническото средство и софтуърните продукти за производство на „мултимедийни презентации“ да влязат в класната стая. Педагогическият дискурс е полимедия, полифония – от много гласове: гласът на образа, гласът на текста, гласът на времето, гласът на учителя, на учениците. „Представянето“ в преподаването може да бъде ефектно, но просто, минималистично. Мултимедия може да се направи и с джобно радио, картина и писец (схема и дъска). Т.е. важни за полифоничността не са самите средства, а ръката/гласът, субективният избор, който ги смесва. Презентациите, които се използват днес по различните предмети обаче, често показват повече зрелищност, околкото концептуалност на смесването.

Една от причините за „механичното“ използване на мултимедията в училище е, че няма разработена методика за отделните предмети кои са най-съответните начини, по които „средството“ (за обучение) да помогне за достигането на „целта“ (образоването). Общи изисквания към успешно въздействащия продукт могат да се открият¹. И в тях са изказани и показани наистина добри съвети за техническото оформление, за поведението на презентатора в общуването му с аудиторията. По някои от предметните области има отделни статии², но липсват цялостни специализирани помагала. За възможностите и проблемните точки на мултимедийната презентация в урока по литература се говори в статията на Т. Тенева „Мултимедийната презентация в урока (по литература) – образоваща илюстрация или симулация?“ [Тенева 2015]. Като основни причини за формализирането ѝ са посочени: – превръщането на мултимедията в „заместител на преподаването“; – липсата на баланс между образ и текст; – замяната на авторската интерпретация на учителя с готови, но не негови тълкувания в презентации със съмнително качество, заети от интернет. Резултатността на „технологичното улеснение“, което събира в едно изначалните дидактични методи на наблюдението, схематизацията, илюстрацията, е маркирана с идеи за използване на презентацията в различните видове литературни уроци, но само и единствено като помощно средство на най-важния владетел на аудиторията – словото на учителя.

Изборът на точните средства за осъществяване на образователните намерения предполага ефективността на целия мултимедийен продукт. В презентацията не е нужно да бъдат употребени всички видове медии, а само тия, от които конкретната учебна ситуация има нужда. Продуктът е **специфичен** според образователната тема, цел и **уникален** според създаващите го: учителят с помощта на методиката и възприемащите/употребяващите я – пак същият този учител, но вече и като зрител на себе си, и останалите зрители-съучастници на мултимедийното **представление** (какъвто е смисълът на „презентирането“) – учениците.

В ролята си на методически подход мултимедийността обикновено е **преднамерена, планирана** (подготвили сме например PowerPoint презентация за културния живот в началото на ХХ век в България, за да въведем определенията на модернизма). Но може да бъде и **спонтанна** (докато говорим, започваме да пишем или схематизираме на дъската, за да доизясним казаното или да поставим задача да се потърси в интернет илюстрация или допълваща информация по темата). Може да се получи **смесена** – да има моменти на спонтанност по линията на плана (добавяне, коригиране на някои от елементите му). Като елемент от целостта на урока може да е **съпътстваща** (ключови моменти от целия урок) или **зонирана** – само отделни етапи, „зони“ от разгръщането на темата да бъдат илюстрирани мултимедийно, например биографията на автора или представянето на културна епоха могат да се представят под формата на откъси от документални филми от научно-популярни телевизионни поредици (като History Channel).

¹ <https://www.slideshare.net/anihadjiiska/ss-53380216>

² <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp12/6.2/6.2-9.pdf> – по физика и английски език;
<http://www.prokarstterra.bas.bg/geo21/2009/3-09/33-35.pdf> – по география

Спонтанно проявилата се мултимедийност, за която не се говори в педагогическата литература, всъщност има значим образователен ефект – тя засилва интерактивността, защото е органично следствие от говоренето³ и мотивация в същото време за естествена реч/ изказване по темата на разговора. Този подход доближава преподаването до начина, по който учениците разказват помежду си за нещо и показват ("Виж, виж") видео от ютуб на телефона си, за да докажат или образят, подсилват даден смислов в изложението си (по темата) момент. Неформалният, близък до естествения за учениците дискурс, води до привидно чувство за свобода – освобождаване от преднамереността, която обаче си остава в темата като зададеност. Образяването на текста, което е първа и основна негова нужда, без значение от жанра му, винаги олекотява зрителя от четене, но и го ограничава от образ, отнемайки му възможността сам да „види“ казаното.

Което поражда въпроса за манипулацията на внушението и свободата на (въ)образяването и нужна ли е свободна воля на човека? По отношение на истината – не, тя е една. По отношение на маршрутите до нея – да, те са повече и на различна скорост. Човешкото умение да си избираш маршрут по своите нужди, желания, думи и nevoли се нарича мислене. И хората често бъркат многото маршрути, начини/методики на мислене с върха – истината, която е една. Когато говорим за литература, обаче, „едната“ истина за автора не означава една истина и за текста – отговорът на „какво внушава творбата?“ се търси ежедневно от учителите и учениците на „границата на вътрешното царство“⁴, маркираща свободността на твореца да пише, както му харесва, и способността на читателя да го разбира, както може.

Говорейки за методиката към някаква цел като маршрут, а постигането на универсални истини като неповторими върхове, можем да си представим и мултимедийния урок-текст като експедиция, а Еверест – като истината, която трябва да се изучи/открие/покори, докато водачът (учителят-шерп) извежда участниците в експедицията (учениците) на върха. Метафората не е нова – познато ни е изкачването на Монблан в порив към Истината в „Сърце на сърцата“ на П. П. Славейков: „*О, вярвайте, честит е само онзи, сърцето на когото е олтар, де пламъка на истината грей - и осветява разумът*“. Както и трудностите, които осмислят достигането до върха: *Към всякой връх по стръмен път се ходи и не една въздишка, не едно натякване водача ще да чуе, от пътници, по него що вървят*“. И понеже Славейков не е от най-четените и най-запомнените поети, избираме по-разбираем за учениците пример и дискурс. За да стигнем и до „бащата на българския модернизъм“.

Изкачването започва в базовия лагер и завършва в базовия лагер. Въздействието на презентацията графично може да се изрази като изкачване до кулминация и слизване от нея. С други думи, в края на представянето, изкачващите се – учениците, трябва да бъдат изведени от нея внимателно и оставени да отпочинат. Съвсем реално. От литература може да се отпочине без литература. При някои силни емоционални внушения и катарзиси от наученото, разбраното 10 минути междучасие може и да не стигнат. Един от проблемите на образованието са **недостатъчните паузи между учебните единици** и неотделянето на тежкото, голямото от по-смилането. Разбира се, че след Ботев и Вапцаров има нужда да се почива повече, отколкото след Алеко Константиновият „Бай Ганьо“. (Което не означава, че по-лекото е по-лековато...) Но

³ В статията си „Мултимедийната презентация в урока (по литература) – образоваща илюстрация или симулация“ Т. Тенева коментира схематизацията, която съпътства словото на учителя, като вписващо се образно пояснение, което не прекъсва, а доизразява казаното: „Така изговореното и изобразеното са една мисъл, 'изречена' през две знакови системи.“(322)

⁴ Изразът е на Екзюпери от „Военни записки 1939-1944“, изд. Световна военна белетристика, 1988: „*Ние се бием, за да няма право никой да чете публично писмата ни, за да не бъдем подчинени на масата. За да се молим, когато ни се иска, ако сме религиозни. За да пишем както ни харесва, ако сме поети. Бием се, за да спечелим една война, която е разположена точно на границата на вътрешното царство.*

сбитите учебни програми не оставят избор на учителя и той може само да размести някои часове, като направи необходимата литературна пауза с уроци по български език или за развитие на речта.

Независимо от кой вид е, **презентацията е само част от урочния дискурс**. В комуникативната ситуация на литературния разговор мултимедийността е разчупена схематична документалистика по темата на беседата, изготвена предварително и преднамерено за нужите на беседващите – учениците и учителя, или възникваща спонтанно като необходимост от поясняване и допълване на словесното разгръщане на темата. „Целта е лекотата“⁵ – утре може да ви се наложи да обяснявате на детето си, чертаейки с пръчка в пясъка поради липса на други средства. Т.е. не техническата обезпеченост, а играта „на представяне“ е същността на урока (в частност – по литература).

Учителите могат да показват технически умения за създаване на различни мултимедийни продукти, но трябва да въвлечат учениците и в игри на минималистичност – само с дъска зад гърба, няколко портрета, себе си (като глас, актьор, инструмент), цветни флумастри и заедно с децата да направят презентация, представление с подръчни материали, с най-минималното, за да се научат, че центърът е играещият и индуциращият играта (учителят), а не средствата, с които е надарен/ разполага. В „География на гения“ [Уайнър 2016] Ерик Уайнър разказва за експеримент, доказващ по-високата креативност на хора, ограничени до крайност в средствата за създаване на необходими неща, в сравнение с групата, имаща най-различни пособия. Така авторът обяснява „гения на простотата“ в исторически и културни ситуации на материален недоимък. Умът е толкова абстрактен, колкото е и играта му, защото **умът е играта**. Играта и мисленето са моделни и самоделни и могат да се унифицират/изведат като схема – те методизират и учат, поради което са индуциращи/подбуждащи, насочващи към (учениците)другите.

Представянето на представянето е заложено още в в план-тезисите на урока, независимо че ги вижда само техният автор – капитализираното заглавие и номерирания работен лист с основните/опорните точки/въпроси вече са една не само семантична структура на информацията/знанието, което ще поднесем, но и образна, визуална, създаваща смислово-пространствено членение на предвидения урочен текст, където спретнатостта му придава яснота и графична красота. Текстът не е само информационен, той е рисунка от букви. Понякога тази рисунка може да показва директно образа на смисъла (обикновено думите внушават смисъла на образа):

⁵ Израз от книгата на **Ричард Марчинко, Джон Вайсман**. Свирепият. Книга 3. (глава 14) Атика, 1995; или в: <https://chitanka.info/text/30238/16>

с
 , в
 е я
 т
 ж а
 т
 о а
 Б ти
 , ду
 е за народ и за м а,
 а е
 н з с л
 д и о в
 Е к я щ а
 з
 Ы
 к

Азѝк /език/

Една е, Боже,
 святата ти дума,
 словяща за народ
 и за език.[Stoyanov 2019 : 32]

Начинът, по който един учител „планира“ урока си (лаконично или разточително; разхвърляно или систематично; с различни маркери или семпло), се проектира и върху презентацията му – спонтанна или подготвена. **Учителят е актьор**. Може да преподава с **маска** с дръжка от античния театър, да акцентира, а не да я носи непрекъснато, да я слага на най-типичните или кулминационни моменти. Може да слага и две - трагичната за трагичните моментите и комичната за комичните. Така учениците запомнят маската, за тях **тя е едновременно разтоварващ и кулминиращ момент**, едно колективно хаха/ усмивка в сериозността и често теготата на урока, но и памет за моментите, които е обозначила. Има и трети рецептивен слой – децата виждат нещо, което много прилича на познатото от времето за удоволствие, лекото време за фейсбук или другите игри и сайтове за комуникация. Вижда **емотиконите на гръцката драма** - усмихнатото лице и намусеното. т.е. директно разбира, че хората, нещата и времето си приличат. че новото е далеч по-старо. Това е своеобразно проявление на историко-съпоставителния метод⁶, съотнасящ емотикона от чата с емотикона от гръцката драма, които се оказват (почти) еднакви.

Когато преподавах „Герациите“, в СУ „Сава Доброплодни“, направих презентация през/чрез себе си, казвайки в уводните си думи на учениците, че съм си пуснал мустак, за да изглеждам като селянин на Елин Пелин. Подобно уподобяване има за цел преди да убеди учениците, да помогне на самия учител да влезе в ролята от времето, което привиква урокът-представление. Той може да си избере конкретен герой и да представи урока с неговата визия. Така „Индже“ може да бъде преподаден от Индже или Пауна, а може и от Гърбавото или девойката, отишла и донесла вода от единия до другия край на планината.

В обобщение: основно сечиво, екран, водещ и актьор в урока-театър-мултимедия е учителят. Сам по себе си учителят е енциклопедия по времето на Петър Берон и „Рибният буквар“. Сам по себе си учителят е компютърът на учениците и без компютър, защото той, иска или не, е част от времето, заедно с учениците си и то е тяхното време. Времето идват и

⁶ Според класификацията на методите в литературнообразователния дискурс на Р. Йовева в „Методика на литературното образование“, III. 2000

отминават, но учителят и ученикът остават и словото им остава като енергиен отпечатък не само в класната стая. Още от времето на Исус и Буда основната цел на предаването на знания е пробуждането на ума, за да се научи да създава и той от битовото битийното си – своята малка или голяма част от вселената. Мултимедията е сцената на познанието, където всички сме актьори, няма маловажни и всеки има своя принос и роля.

References:

1. **Ekzyuperi, A. 1988:** Voenni zapiski 1939-1944. Izd. Svetovna voenna beletristika, 1988
2. **Richard Marchinko, Dzhon Vaysman. 1995:** Svirepiyat. Kniga 3 (glava 14). Atika, 1995
3. **Stoykova, P. 2018:** Rolyata na uchitelya v “obshtestvoto na znaniето”. Retorika I komunikatii. ISSN 1314-4464, <http://rhetoric.bg/ролята-на-учителя-в-обществото-на-зн , 2013/8>
4. **Stoyanov, V. 2019 :** Blagovestieto na dumite (poeziya). Фабер, 2019, 23
5. **Teneva, T. 2015 :** Multimediyната презентация в урока по литература. PU “Paisiy Hilendarski”, nauchni trudove t. 53, kn. 1, sb. B – filologia, 2015, 320-328
6. **Uayner, E. 2016 :** Geografiya na geniya. V tyrsene na nay-tvorcheskite mesta po sveta. Faber, 2016
7. **Yoveva, R. 2000:** Metodika na literaturnoto obrazovanie. Shumen, 2000